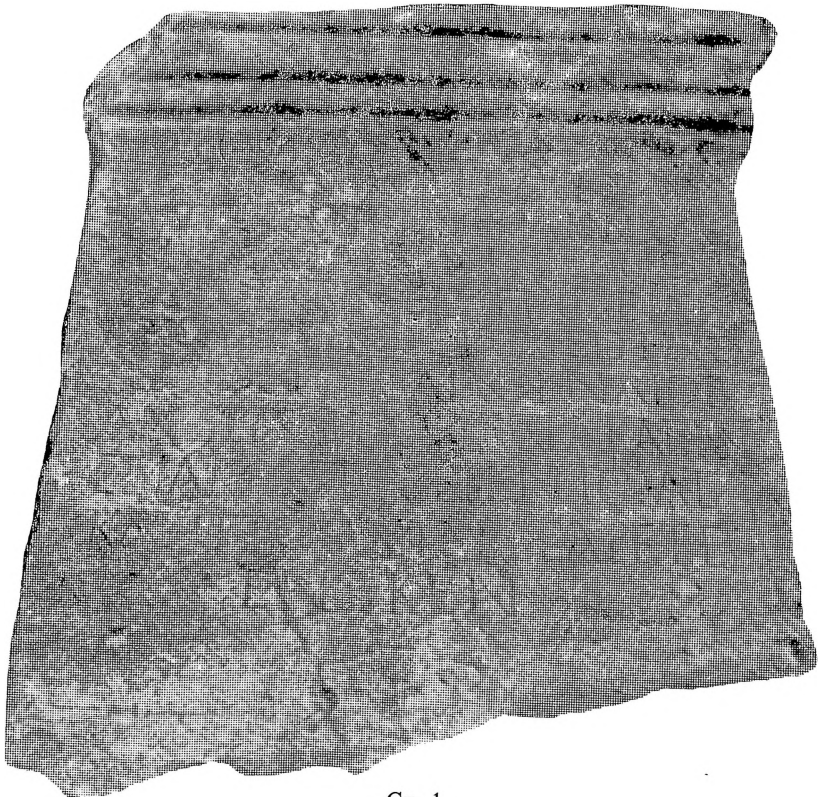

ТРИ ЕПИГРАФСКИ ПРИЛОЗИ ОД ОХРИД

Со поновите ископувања во Охрид, во комплексот на црквата Св. Пантелејмон, најдени се неколку грчки натписи, кои се значајни да се обелоденат од повеќе аспекти. Тие се користен епиграфски материјал, ономастички и културноисториски, кои во случајов пружаат податоци за илирскиот дасаретски крај во време на римската управа, поточно во време на царството, кога е уште доминатно паганското верување, и на касната антика, кога се појави и легализира новото учење — христијанството.

Сл. 1.

1. Ара од сив варовик, профилирана во горниот дел од сите страни, додека задната страна е грубо изделкана. Споменикот е оштетен во десниот долен агол, но почесниот натпис е комплетно сочуван. Испишан е во десет реда. Споменикот е најден кај ранохристијанската црква во Имарет¹, како сполија, вградена во темелот на северниот ѕид од катекуменумот.

Димензии: вис. 84 см., шир. 66 см., деб. 47 см., вис. на натписното поле 68 см., шир. 57 см. Словата се правилно изведени и имаат иста висина 3,5 см.

Натписот кажува дека Дасаретите подигнале споменик во чест на Аврелиј Кратес Птолемејев, многу почитуван, учен граѓанин, поради неговите добродетели, на кого и Атињатите му беа подигнале статуа на Акропол, кај храмот на богот Асклепиј. Spreма текстот се заклучува дека се работи за многу угледна личност, римски граѓанин, со гентилициј *Αὐρήλιος*, на кого Дасаретите му укажал чест како и Атињаните.

ΑΓΑΘΗΤΥΧΗ
 ΔΑΣΣΑΡΗΤΙΦΙΑΥΡΗΛΙΟΝΚΡΑ
 ΤΗΤΑΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥΤΟΝΕΝ
 ΔΟΞΟΤΑΤΟΝΕΠΙΠΑΙΔΕΙΑΦ
 ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΝΠΟΛΕΙΤΗΝΕ
 ΑΥΤΨΝΟΥΚΑΙΑΘΗΝΑΙΟΙ
 ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΑΝΕΣΤΑΚΑΣΙΝ
 ΕΝΑΚΡΟΠΟΛΕΙΕΝΤΨΑΣΦ
 ΚΛΗΠΕΙΨΠΑΣΣΑΡΕΤΕΣ
 ΕΝΕΚΕΝ

¹ *Αγαθή(ι) τύχη(ι)*

Δασσαρήτιοι Αὐρήλιον Κρά-
 τητα Πτολεμαίου τὸν ἐν-
 δοξότατον ἐπὶ παιδεία(ι)
 σχολαστικόν, πολείτην ἐ-
 αὐτῶν, οὗ καὶ Ἀθηναῖοι
 ἀνδριάντα ἀνεστάκασιν
 ἐν Ἀκροπόλει· ἐν τῶ(ι) Ἀσ-
 κληπ(ι)είω(ι) πάσης ἀρετῆς
 ἔνεκεν

На епиграфските споменици од охридскиот регион се среќаваат имиња од илирскиот, римскиот а најчесто од грчкиот ономастички репертоар, што е нормална појава, кога се знае дека тука римската цивилизација се инфилтрира во илирско хеленизирано подрачје. Кај Илирите², како и кај Македонците³, се јавува дво-члена ономастичка формула, која се состои од лично име и патронимик. Со продирањето на римските имиња, во номенклатурата на староседелците, овој систем на имиња се модифицира, се комбинира, или прима римска ономастичка форма. Комбинираната формула во нашиов случај е очигледна. Името *Αὐρήλιος*

¹ В. Лахтов, *Имарет—Охрид*, Археолошки преглед 4, Београд 1962. 212; В. Битракова, *Имарет—Охрид*, Археолошки преглед 6, 1964, 108.

² D. Rendić-Miočević, *Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije*, Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku, LII, prilog III, Split 1948, 26, 33.

³ Ф. Папазоглу, *О ономастичкој формули код Македонца у римско доба*, Жива антика V, 2, Скопје 1955, 353.

Κράτης Πτολεμαίου, се состои од римски гентилициј + лично име со патронимик, имиња од грчка номенклатура. Кај Илирите⁴, со добивањето на римско граѓанско право, во номенклатурата се внесува гентилициј како знак на цивитет, со што во прво време се почитувала традицијата на епихорската ономастика. Илирите почнуваат да го добиваат гентилициот Aurelius кон крајот на II век. Во почетокот на III век со едиктот Constitutio Antoniniana, кој е издаден за време на Каракала, даден им е цивитет на сите слободни жители на царството⁵. Оттогаш споменатиот гентилициј почесто се јавува во имињата. Соседното македонско подрачје, исто така, со романизацијата претрпело промени во ономастиката. И тука се јавува комбинирана римско-македонска формула, која не е честа⁶, а се среќава во источните краишта на антична Македонија, кои се етнички и културно блиски со Тракија. Името на личноста од охридскиот натпис погсеќава на овие територијално оддалечени примери (Αύρηλιος Διογένης Διουσοδώρου) кои се датираат во времето по издавањето на едиктот⁷.

Типот на писмото може да се следи на приложената фотографија. Се јавуваат три вида на букви: четвртести (E [E]), аглести (O) и тркалести (OωO). Четвртестите и тркалезните букви се јавуваат речиси низ сите векови на царството, а аглестите пак, најрано во II век на н.е., а најчесто се во III век⁸.

Според досегашните искажувања треба да се заклучи дека овој натпис може да се датира во првата поливина на III век.

2. сл. 2. Вотивна плоча од сив варовик, која е оштетена од сите страни, освен од левата, од каде и почнува натписот. Најдена е при ископувањата кај Св. Пантелејмон, 1965 г.

Димензии: вис. 60 см., шир. 54 см., деб. 30 см., вис. на буквите 3,2—3,5 см.

ΘΕΟΝΔΙΟΝ	Θέον Διόν[υσον]
ΔΑΣΣΑΡΗΤ	Δασσαρήτ[ιου]

Се чини дека споменикот е посветен на богот Дионис што не е исклучено, бидејќи натписот е оштетен, а простор за продолжување на текстот би имало од десната страна на споменикот⁹. Инаку, во градот на Дасаретите, Лихнидос, култот на богот на виното и веселбата бил присутен. На една од релјефните плочи

⁴ D. Rendić Miočević, o. c. 44.

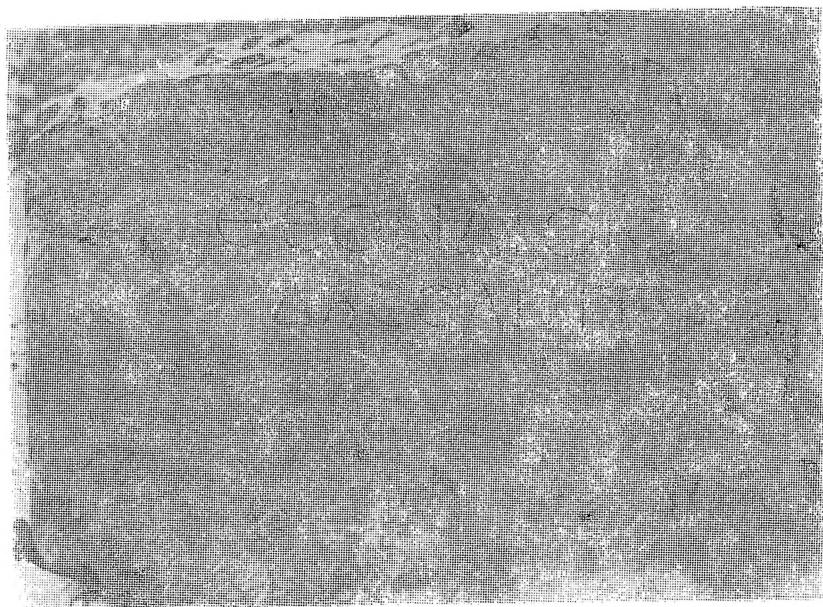
⁵ Ibid, 50.

⁶ Ф. Папазоглу, o. c. 362.

⁷ Ibid, 362.

⁸ Ф. Папазоглу, *Прилози дашовању грчких пишаница из римске Македоније*, Зборник Филозофског факултета, Београд 195, 16.

⁹ Му благодарам на проф. М. Д. Петрушевски за сугестиите околу овој натпис.

Сл. 2.

од античкиот театар, претставен е Днионис во придружба на Музите¹⁰.

Натписот е испишан со лунарни букви, кои биле во употреба во првите векови на царството¹¹. Буквата сигма почнува да се пишува како на горниот натпис од II век навака¹², а делтата е карактеристична со издолжениот десен крак за почетокот на истиот век.

Сpreма одредените елементи натписот може да се датира во II век.

Дасаретите, коишто ги подигнале двата наведени натписи, ја населувале областа на Охридското, Преспанското и Малишкото Езеро, како и токовите на реките Семен и Девол¹³. Античките извори ги споменуваат Дасаретите (*Δασσαρητις*) и нивната земја Дасаретија (*Δασσαρητις*). Најстар извор кој пружа податоци за оваа земја е делото на Полибиј *Ἱστορίαι*, кое се однесува на времето од римско-илирските и грчки војни¹⁴; потоа, делата

¹⁰ Н. Кошдаковъ, *Македонија, Археологическое исследование*, Санктпетербургъ, 1909, 231.

¹¹ Ф. Папазоглу, *Прилој дашосау*, . . . , 22.

¹² *Ibid*, 25.

¹³ М. Δημήτριος, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις καὶ μνημείοις σωζομένοις*, *Ἀθήναι*, 1896, 362; Philippson, *Dassaretis*, RE, IV, 1902, 2221; Ф. Папазоглу, *Македонски градови у римско доба*, Скопје 1957, 224.

¹⁴ Polyb. V. 108, 8.

на Т. Ливиј и Страбон од I век на с.е., ед Диодор, современикот на Цезар и Август, а од времето на царството, Птолемеј и Апијан¹⁵.

Покрај литерарните вести, познати се три почесни натписи од римскиот период, најдени во Охрид. Еден од нив подигнат е од архонтите, собранието и народот на Дасаретите¹⁶, другиот од Дасаретите во чест на најголемиот и возвишен владател М. Antonius Gordianus¹⁷, а третиот на добротворот Дриант, син на Каипион, кој бил испратен како посредник кај императорот, чие име на натписот е оштетено¹⁸.

3. Ктиторски натпис, кој се наоѓа на подот од страничниот апсиде во ранохристијанската црква кај Имарет. Натписот е изработен во мозаична техника; на црна основа изведени се букви со бели камчиња. Должината на сочуваното поле изнесува 2,35 м., а висината на буквите е 10—11 см. Во почетокот на апсидалното поле сместен е натписот:

Сл. 4.

¹⁵ Г. Казароз, Д. Делев, *Извори за старата историја и географија на Македонија и Тракија*, Софија 1949, 149; 216; 218; 325; 356.

¹⁶ Н. Вулић, *Антички споменици наше земље*, Споменик LXXV, 1933, бр. 177.

¹⁷ В. Лахтов, *Нови наоѓани во Охрид и Охридско*, Жива антика, VI—1, Скопје 1956, 166.

¹⁸ Н. Вулић, во Споменик LXXI, 1931, бр. 236.

*ἐποίη[σα]ν ὑπὲρ εὐχῆς
ἐξυ[τῶν] ὧν οἶδ[εν] ὁ
θεὸς τὰ ὄνόμα[τα]

„Го направив ја за свој благослов, оние чии имиња ги знае бог“.

Ктиторите го сигнирале својот подарок на скромн христијански начин, не оставајќи ги своите имиња. Анонимно потпишување на христијаните, кои дале свој прилог за изградување и уредување на храмовите, е честа појава на спомениците од раното христијанство. Такви скромни натписи се среќаваат на споменици од поширок регион: Солун, Воскохори, Родос, Пореч, Аквилеја и др. Многу слично конципирани натписи се наоѓаат на грчка територија. Во Солун, во црквата Богородица Ἀχειροποίητος, од V век¹⁹, и Св. Димитрија од VII век²⁰ натписите се изведени во ѕидните мозаици; во Родос (Месанагрос)²¹, натписот е изделкан на писцината од крстилницата. Во Воскохори²², анонимно се потпишани повеќе ктитори, на подот од базиликата, а натписот е речиси идентичен со охридскиот. (ὑπὲρ εὐχῆς ἐποίησαν, ὧν οἶδεν ὁ θεὸς τὰ ὄνόματα).

Охридскиот натпис следи една занимлива иконографска сцена. Тоа е претстава на четири потоци кои илустрираат старозаветна тема, Четирите Рајски Реки од Генезата (II, 10—14). Под натписот се наоѓа еден фриз кај што се претставени кантароси и ојнохои.

Споменатата декорација и намената на просторијата се во тесна врска со подлабоката смисла на натписот²³. Засега можеме да кажеме дека е тука секако присутен евхаристичниот и есхатолошкиот значај.

Охрид.

Вера Биџракова-Грозданова.

¹⁹ Diehl, *Le Tourneau*; Saladin, *Les monuments chrétiens de Salonique*, Paris 1918, 17.

²⁰ Ibid, 62.

²¹ A. Orlandos, *Les baptistères du Dodécanèse*, Actes du V Congrès international d'archéologie chrétienne, Paris 1957, 208.

²² Ἀ. Ευγγρόπουλος, Ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ Βοσκοχωρίου, Μικροδονικά Δ, Θεσσαλονίκη 1940, 9.

²³ Во припрема е еден труд за ранохристијанската црква кај Имарет, со поширок осврт кон симболиката на мозаичната декорација.

* Фотографиите ги изработи Петар Алчев, а цртежите Горѓи Крстевски.

R É S U M É

Vera Bitrakova-Grozdanova: TROIS MONUMENTS ÉPIGRAPHIQUES D'OHRIID

Les fouilles exécutées récemment dans le complexe de l'église St Pantéléimôn à Ohrid ont fait découvrir quelques inscriptions grecques, dont l'importance consiste en leurs aspects onomastique, culturel et historique, ainsi que dans les connaissances que l'on en tire sur la région illyrio-dassarète au temps du gouvernement romain, à l'époque de l'Empire et de la fin de l'antiquité.

1. (fig. 1) C'est un autel en calcaire gris qui porte une inscription honorifique écrite en dix lignes. Le monument, qui était bâti dans le fondement des *catechumènes* en guise de dépouilles, fut trouvé à Imaret près de l'église qui tire son origine dans les débuts du christianisme.

Le texte confirme que les Dassarètes ont dressé un monument en l'honneur des vertus d'Aurélios Cratès fils de Ptolémaïos, citoyen instruit et très estimé. Ses qualités ont été appréciées même par les Athéniens qui lui ont fait construire une statue à l'Acropole, près du temple d'Asclépios.

Avec la romanisation, les régions grecque et illyrienne ont subi des transformations dans leurs onomastiques. Au cours du temps dans la nomenclature des indigènes s'infiltrèrent des noms romains, ce qui modifia l'ancien système nominal, on fait des combinaisons ou bien prend une formule onomastique romaine. La forme combinée dans notre exemple est évidente. Le nom Aurélios Cratès Ptolémaïos est composé d'un gentilice romain et d'un nom propre avec le patronymique qui appartiennent à la nomenclature grecque.

Chez les Illyriens le gentilice Aurélius apparaît vers la fin du IIe siècle. On le rencontre plus souvent au IIIe siècle après la parution de l'édit *Constitutio Antoniniana* qui a proclamé les droits civiques à tous les habitants libres de l'empire. D'après ses caractéristiques onomastiques et paléographiques, cette inscription peut être considérée datant de la I-ère moitié du IIIe siècle.

2. (fig. 2) Table votive trouvée en 1965 pendant les fouilles de l'église St Pantéléimôn. Il paraît que ce monument fut consacré à Dionysos. Le caractère paléographique du monument détermine sa provenance du IIe siècle.

Les Dassarètes, auteurs de ces deux inscriptions, avaient habité les régions des lacs d'Ohrid, de Prespa et de Maliche, ainsi que les bords des rivières Séméni et Dévol. D'autres monuments littéraires et épigraphiques parlent aussi de cette tribu illyrienne.

3. (fig. 3) Inscription dédicatoire de l'église à Imaret datant du Ve siècle et se trouvant sur le plancher en mosaïque de l'annexe du nord, dont voici le texte:

+ἐπιτίθη[σας]ν ὑπὲρ εὐχῆς ἐαυ[τῶν]
 ὄν σὶδ[εν ὁ] θεός τῶ ὀνόμα[τα]

Les donateurs ont signé leur contribution de la façon modeste des chrétiens sans laisser leurs noms. On rencontre souvent sur les monuments paléochrétiens des signatures anonymes des chrétiens qui ont participé aux constructions et aux aménagements des temples.

Des inscriptions conçues de la même manière se trouvent sur le territoire grec, à Salonique dans l'église de la Vierge Ἀχειροποιήτος et dans celle de St Démétrios à Rhodes (Mésanagros), mais le texte de la basilique à Voscochori lui est le plus approchant.

L'inscription d'Ohrid est suivie d'une intéressante scène iconographique. C'est la représentation des quatre courants d'eau qui illustre le sujet de l'ancien testament sur les quatre fleuves du paradis (*Genèse II, 10—14*). Au-dessous du texte on aperçoit une frise composée de différents vases. Cette décoration, ainsi que le rôle de la pièce sont étroitement liés au sens plus profond de l'inscription. Pour l'instant on peut dire qu'il s'y agit d'une signification eucharistique et eschatologique.